

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Симеон А. Симеонов

за дисертационния труд на Емил Любомиров Доков

на тема: **“Рестаурация и революция в Италия: политиката на Свещения съюз и началото на Рисорджименто (1815-1830)”**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Научна област: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление 2.2. История и археология

Научна специалност: Нова и най-нова обща история (Нова обща история)

НБУ - София, Магистърски факултет, Департамент „История“

Докторант Емил Доков представя дисертационен труд с безспорни качества. Основно предимство на разработката е нейната историографска представителност, наситена същевременно с полемичен дух. От тук и другото водещо предимство, отключено вече за прочита – възможността да се полемизира по концептуални тези, определени от самия автор като достатъчно значими. Трудът е структуриран в увод, три глави с отделни параграфи, заключение, библиографска справка и приложения – общо в обем от 368 с.

Изследването има за задача да изложи за първи път на български език една обобщена и прецизно аргументирана версия на събитията в Европа и конкретно в Италия през началните три десетилетия на XIX в. Ето защо, прегледът на ползваната литература в **увода** преди всичко очертава открояването вече релеф в научното дирене по епохата, върху който авторът си поставя за цел да обобщава, оспорва и надгражда. Коментиранията заглавия едновременно представят авторите и темите, подредени критично и с респект, с ясното съзнание за значимостта на избраните исторически моменти, за историографския им „път“ във времето. Синтезираната отново в увода картина на събитията с особени акценти върху революционните процеси и Първата империя във Франция, както и италианската ситуация през този период, добре илюстрира онези зависимости от френското влияние (и присъствие), които се коренят в предпоставките на ранното Рисорджименто. Аргументираният извод, че „френските завоеватели имат много малко привърженици на Апенините, които се опират на тяхното военно присъствие, а мнозинството от хората гледа с презрение и негодувание

на френския агресор“, илюстрира усилието на автора да оспори онази историографска тенденция, която, първо - фиксирана във френското революционно наследство, подценява позитива на реформите, проведени в Италия през XVIII в.; и второ – недооценява обстоятелствата от местен характер, които показват, че „нахлуването на французите не е продуктивна основа, на която може да се анализира революционната епоха и влиянието ѝ върху полуострова“. В този смисъл разширеният обем на увода не е самоцел, а възможност на дисертанта да обоснове аналитични линии, които доразвива впоследствие.

Позиция с определени приноси за българската историческа наука демонстрира усилието на Емил Доков да наложи в **първа глава** на своя труд представата за Виенския конгрес и неговите решения в позитивна, конструктивна светлина. Тук е игнорирана революционната историографска парадигма, представяща по правило форума в австрийската столица като кантрареволуционно и блокиращо развитието на европейския свят явление. Напротив, дисертантът дава думата на автори от различни поколения и школи, изследвали събитието непредубедено, в съответствие с духа на епохата, с политическите и идеологически приоритети на „силните на деня“, отразени в дълбочина и с убеденост в поредица от отговорни решения. Сред тези автори личат имена като Франсоа Гизо, Луи-Адолф Тиер, Чарлз Уебстър, Пол Шрьодер, Хенри Кисинджър. В тази връзка, какво друго, ако не възторг от конгреса и неговото значение може да се усети в думите: „Те са обзети от една главна мисъл – как да построят новия политически ред в Европа. Касълри, Александър I, Метерних, Хумболд и Талейран ще създадат най-великото дипломатическо съперничество в новата история и ще го превърнат в образец за всички хора, обрекли се на дипломатическото поприще“. Личностни характеристики, отразени в стратегически визии и въплътени в тактически подходи, за да се стигне до единствено логични общи решения – такава е структурата на анализа, която авторът поднася, за да предаде на нужната висота дипломатическия процес във Виена. Сблъсъкът на влияния между желано и възможно намира своя синтез в умело подбрани аргументи и обобщения. Особените акценти върху италианския въпрос, както и върху германския (а и всички останали в дневния ред), стоте дни на Наполеон и създаването на съюзите – четворния и Свещения, позволяват на дисертанта да защити в пълнота значимостта на темата, разкривайки в така очертанния нов европейски ред генезиса и перспективите на развитие за цяло едно столетие.

„Отклонението“ върху политико-философската база на системата, дала облика на „нова“ Европа, илюстрира сериозния авторски мотив за работа в дълбочина.

Във **втора глава** на дисертацията Емил Доков си поставя преди всичко целта да разкрие италианските специфики като отправна точка на анализ за т. нар. „френски период“ на полуострова. Амбицията тук е отново да се осветли по нов начин и с действителна историографска прецизност едно време, което в българската историческа наука все още отсъства като адекватна представа. Подходът на дисертанта е обективен, доколкото си служи с аргументи от двете концепции в италианската историопис върху процесите през разглеждания период: националистическата теза, според която френската революция прекъсва просветните реформи на австрийските владетели, дали естествена перспектива на италианското развитие; и про-революционната теза, според която френската революция носи надежди в духа на модерните доктрини за универсалните човешки права. Чрез преплитане на социалния с религиозния аспект в характеристиките на френската политика, авторът откроява линиите на колаборация и съпротива, излъчени от италианското общество. Изтъкнат е фактът, че реформите облагодетелстват буржоазния елит, което, от една страна подтиква част от аристокрацията да започне процес на обуржоазяване, но от друга, отблъсква селяните, които, „дълбоко негодуват срещу френската намеса и разрушаването на живота в техните общности“. Обстоен и задълбочен е анализът върху карбонарското движение, взело дейно участие в първата революционна вълна през 1820-1821 г. За първи път се разкрива идеологията на карбонарите, интегрирала в себе си религиозни елементи, противостоящи на официалната догма. Революционните събития в Неапол и Пиемонт са проследени със солидна фактология и коментар, които надхвърлят познатото и илюстрират за пореден път усилията на автора да постигне максимума в историографската представителност по проблема. Третата, последна цел на втора глава, е фокусирана върху процесите на реставрация на полуострова, при което дисертантът отново търси и открива спецификите в дълбочина. Тръгвайки от предреволюционното статукво по места, той аргументира убедително различията в режимите на реставрираните монархии – едни, поставени в положителна вътрешна динамика (Неапол и Тоскана), други, не толкова - като Пиемонт, който обаче, заедно с Тоскана се оказва водещ фактор в антиавстрийски план. Важно е да се допълни, че авторът отделя не малко страници и за ролята на Папството, чийто авторитет и влияние не просто

пронизват социалната активност в Италия, но и оставят траен отпечатък върху събитията през разглеждания период.

Трета глава от дисертацията е посветена основно на втората революционна вълна (1830-1831 г.), изследвана, първо, в акцента на лидерството, неговата адаптация и „нова“ активност; и второ, в богатия арсенал от идеи, осигурили енергетиката на тази активност. Фокусът върху репресиите авторът превръща умело във фокус върху съдбата на унитаризма, който влиза в нова перспектива, с ново поле за изява и, респективно, нови лидери. Двайсетте години, определяни от някои като „десетилетие на мрак“, са сполучливо дефинирани от дисертанта като „десетилетие на интелектуална съпротива, защото условията в Италия не позволяват да бъде организиран значим опит за въоръжен удар срещу status quo на полуострова, но в същото време, това създава предпоставки за формиране на така необходимата национална идеология“. „Династиите са удовлетворени от новия политически ред и остават лоялни към Австрия“, твърди авторът, но същевременно отбелязва, че „Франческо I, новият крал на Неапол, извлича важни изводи от катаклизма, настъпил през 1820 г. и запазва част от промените, направени от революционната хунта, макар и значително редуцирани“. Така при прочита става ясно, че легитимизмът, при все, че остава „фиксиран в себе си“, също влиза в перспектива на промяна. При анализа на втората революционна вълна, която в детайлите също надхвърля вече познатото, авторът неслучайно поставя акцент върху исторически оформилото се взаимодействие между революционните сили и владетеля на Модена – първите, водени от обединителната идея, а Франческо IV, следващ свои планове за териториално разширение. По-долу отново ще се спрем на това „взаимодействие“, а тук ще отбележа само обективната достоверност в изводите на колегата, посочил като причини за провала на движението (извън пасивността на Франция), първо, разнопосоочието в революционната активност, и второ, „егоизмът“ на легитимния владетел. Очевидно, иде реч за естество, природа, вътрешно присъщи на тези два фактора, които обаче ясно показват, кой в последна сметка ще усвои за себе си националната инициатива през следващите десетилетия. Идейното разнопосоочие в националната идеология е разгледано обстойно в заключителните страници на трета глава, където авторът осмисля „утопизма на Буонароти“, патриотичния романтизъм на Фосколо, Леопарди и Манцони, теоретичните концепции на Романьози и Мацини. Няма съмнение, че това са едни от най-интересните страници в разработката. Особено впечатлява признанието на Мацини, че „В деня, в който демокрацията се въздигне

вътрешно до позицията на религиозна партия, тя ще продължи пътя до победата, не преди това”. Обяснението обаче на това признание дисертантът отдава на един автор (Маккан), чиито аргументи - поне за мен, по-скоро „затъмняват“, вместо да прояснят смисъла на казаното.

Без да изневерява на полемичния стил, характерен за дисертацията като цяло, **заклЮчението** обобщава казаното във всяка глава, с подчертани акценти върху онези фактори, които задават и поддържат перспективата, пронизала темата в цялост. В края са синтезирани причините за неуспеха на революционните движения от ранното Рисорджименто, както и целите, които се очертават – разбира се, в логиката на онази историографска парадигма, която следва авторът.

На финала ще си позволя известни препоръки, основани на полемични идеи, провокирани от прочита на текста. Факт е, че колегата Доков оспорва революционната парадигма при осмислянето на процесите, обусловили и постановили „Виенска Европа“. Силен ход, още повече, че самото отдалечаване на „френската революционна връзка“ от интерпретацията на късната модерност (XIX в.) авторът комбинира с отдалечаването и от „фактора Наполеон“ тогава, когато той се тълкува като продължение на самата революция. Отново добро попадение, при това обосновано в двата аспекта: френският, където Наполеон има своите революционни, а и следреволюционни приноси в позитивен план; и европейският, където негативът на Наполеоновото наследство е неопровержим резултат от милитаристичния деспотизъм, налаган в завоевателната политика на Първата империя. Дали обаче за този негатив вина носи единствено Наполеон?

Тук е редно да се обърне поглед към един друг фактор, който ще определим като „британският код“ – кодът, задал перспективата на развитие за Запада в Ново време. Авторът с право твърди, че през XIX в. има един безспорно успешен модел и това не е френският, а английският политически модел, утвърждаващ конституционната монархия и модерния парламентаризъм. Задължително е обаче към политическия модел да добавим и икономическата доминация, която Англия вече упражнява чрез своето търговско могъщество и индустриален възход. Правя това допълнение, защото считам, че точно в него стои „скритият“, съществен мотив на британската континентална и световна политика преди, по време и след Наполеоновата епоха.

Ползвайки подкрепата на „старите режими“ срещу революционна Франция, Лондон буквално си „купува“ коалиции, за да запази стартовата позиция на единствен „нов“, модерен господар по европейските и световни пазари. С погазването на Амиенския мир от Англия (повод е статутът на Нидерландия или т. нар. Батавска република, която тогава, както и през 1815 г., е ключова за търговското проникване в Европа), завоевателният милитаризъм на Франция е предопределен, а „континенталната блокада“ на Наполеон е онази несръчна срещуположна мярка, чиито провал води до гибелта на Империята. Или, може да се твърди, че тогава, когато противникът трябва да се ликвидира „на всяка цена“ – а това са го преследвали и двете страни, то и вината за „цената“, платена от целия континент, следва да бъде споделена.

И конкретно към италианската тематика: в края на заключението авторът обосновава „една твърде сложна дилема“, пред която застава Италия през 1830-1831 г. „Или, казва той, в националното движение да бъде направена основна реорганизация и чрез замяна на революционния елит и целите му да бъде изработен начинът за преодоляване на муниципализма и интересите на владетелите, или чрез постепенна подготовка на революционните сили да бъде изчакан подходящият момент в международните отношения, който да доведе до обединението“. Всъщност на тези две тенденции колегата Доков има даден отговор в края на трета глава, където обобщава следното: „Партията на действието реализира Рисорджиментото и завършва обединението. Но след това в Италия е установена монархия. Тук безспорно трябва да се подчертае значението на Савойската династия, която има не по-малък принос в завършването на обединението, но монархията надделява в новото политическо устройство на Италия“.

В начина на обобщение има очевиден парадокс и той идва от това, че, както се твърди, една републиканска сила (Партията на действието) реализира Рисорджиментото, но не република, а монархия се оказва в последна сметка обединена Италия. С други думи, ако и да отхвърля революционната парадигма като основа за интерпретация на решенията във Виена и техните последици, дисертантът остава изцяло фиксиран във все същата революционна парадигма тогава, когато иде реч за обяснение на процесите в Италия – при това не само в периода 1815-1831 г., но и като цяло до самия финал на Рисорджиментото.

Интересно звучи и друго изречение от края на трета глава: „Мацини – водачът на Партията на действието, не може да не изпитва разочарование от реалностите в нова Италия, но това е изборът на италианците“. Интересното тук е отново в парадоксалния привкус на казаното, доколкото, както добре е известно от историята на Рисорджиментото, *това* (монархията) е *винаги* изборът на италианците. Фактите показват, че в реалните процеси реалната движеща сила далеч не е Партията на действието – колкото и упорита да е тя в своите намерения и действия, а нещо друго, нещо, което твърдо противостои на тази партия, а именно монархическия режим в Пиемонт. През 1859-60 г. мацинистите инспирират редица действия, но Камило ди Кавур в последна сметка свежда тези инициативи до единствено възможните от гледна точка на кралското правителство окончателни решения. „Походът на хилядата“ е достатъчен пример за това как приложението (от Гарибалди в Сицилия) на едно теоретично построение – въстание плюс диктатура (зложено още в инструкцията на „Млада Италия“ от 1831 г.), буквално „увисва“ пред умелото противодействие на Кавур. Знаем, че това се случва „на висока цена“ и с тежки конфликти, но е безспорно, че инициативата на Гарибалди се оказва проконтролирана от начало до край в рамките само на онази вътрешно и външнополитическа визия, която изповядва премиерът на Пиемонт.

Колегата Доков неизбежно следва наложените в Италия (от 1947 г., с утвърждаването на републиканския режим) историографски тенденции, дефинирали епохата на националното обединение подчертано в контекста и доминацията на републиканската идея, която, независимо от превратностите, в последна сметка тържествува. Говорим за един наистина дълбоко вкоренен контекст, който набира сила още в анализа на ранното Рисорджименто, представено по-общо като разнолика революционна тенденция, в чиито негативен опит се ражда „Млада Италия“ на Мацини, а по-късно и Партията на действието. В противовес на тази тенденция обаче следва да се подчертае, че пак в началото на 20-те години, както и десетилетие по-късно се проявява и набира сили и не-революционната тенденция на обединение, свеждана обикновено в историографията до „частна“ инициатива (или „нездрава амбиция“, по думите на колегата) на един легитимен владетел – Франческо IV Д'Есте. Инициатива, в която през 1830-31 г. е привлечен и революционния елемент, но само дотолкова, доколкото може да бъде „употребен“ без заплахата за легитимизма на владетеля. Редно е да се акцентува върху обстоятелството, че в реалностите на XIX в.

точно това се оказва формулата за успех на националната идея: прегърнатата от владетеля, воден от целите на своя легитимизъм (повече или по-малко либерализиран и модернизирани) тя се реализира със съдействието на революционните сили само в опцията за възможна „употреба“ на тези сили от суверена. Самостоятелните проекти и усилия на революционното движение (определени не веднъж и от автора като утопия) са обречени на провал не за друго, а защото през XIX в. суверенът-владетел е този, който единствен все още разполага легитимно със социалната инициатива на нацията. И това всъщност, е точно в духа и последиците на решенията във Виена, дали шанс за нов, модерен, трансформиран и активен легитимизъм на европейските владетели до Голямата война. Но тази парадигма на легитимизма, усвоила реално като доминант за себе си столетието, очевидно все още държи подчинена, поддържаща позиция в историографията (поне в Италия, а и у нас) която, пропита от изкуствено приповдигнатия позитивизъм на Просвещението, упорства във верността си към революционната парадигма.

Смея да твърдя обаче, че дисертацията на Емил Доков е, така или иначе, свидетелство за тенденции на историографски реванш, проявени в анти-френско-революционен план, а това си е новост, която тепърва ще дава плодове в родната историопис. Приемам за добре аргументирани и убедително защитени в труда приносите, посочени в автореферата и, на тази база, предлагам на докторант Емил Любомиров Доков да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор по история“.

11.04.2019 г.

гр. В. Търново

С уважение

(доц. д-р С. Симеонов)